

Nad knihou:

Stanislav Komárek:

Ptáci v Čechách v letech 1360-1890 aneb tajemství rytíře von Sacher-Masocha

208 stran, Academia, 2007, 230 Kč.

Fauna každého místa se za určitý kratší či delší časový úsek změní, a to buď drasticky nebo pozvolně, logicky v závislosti na řadě, ne vždy zcela jasných, faktorů. Kdybychom chtěli poznat změny v naší fauně řekněme od vrcholného středověku do dnešních dnů a zaměřili bychom se pomyslně jen na savce a ptáky, narazíme přesto na řadu úskalí. Můžeme se sice opřít o archeologické nálezy, a čím blíže dnešku, tím více také o literaturu různé kvality – vždy však zůstává otázka, jak moc jsou tyto písemné údaje věrohodné. Zjistili bychom tak, že v případě velkých savců ještě máme poměrně slušnou představu, kdy u nás vymřel či přibyl ten či onen druh (např. pratur, tarpan, los, daněk, bobr), prakticky nic však netušíme o změnách ve fauně drobných savců, přestože je v dnešní fauně vůbec nejvíce zastoupena a zrovna ona je také bernou mincí v poznání vývoje kvartéru. Tato absence údajů je však logická, protože drobní savci se obtížně chytají, nemluvě o problémech s jejich určováním. Při zobecnění by se tak dalo říct, že kompletní savčí fauna byla poznána vlastně až ve 20. století, spíše pak v jeho druhé polovině. V případě ptáků je situace v hodně aspektech optimističtější. Ačkoli řada druhů není zrovna dobře odlišitelná a v minulosti také dlouho nebyla rozeznávána, velký počet opeřenců je naopak velmi výrazných a odlišitelných i pro ornitologa amatéra či úplného laika (tj. např. mnicha, sedláka, lesmistra či učitele). Na rozdíl od savců se ptáci také tolik neukrývají a pokud už jsou schovaní v křoví či rákosí, často nám o sobě dávají vědět svým hlasem. Navíc je díky jejich nápadnosti mnohem zřetelnější jakákoliv výrazná změna jejich početnosti i v tak relativně krátkém časovém období jako je pár desetiletí. A tato změna je právě postřehnutelná i normálním člověkem bez aktivního zájmu o ptáky. I proto by nám přihlížení ke starým pramenům a zvláště u opeřenců mohlo přinést řadu cenných informací a jistě i netradičních postřehů.

To jasně ukazuje nová kniha, jejímž autorem je známý přírodovědec, historik přírodních věd, filosof a spisovatel Stanislav Komárek. Autor z němčiny přeložil (a tak vlastně i ve velkém vůbec pro četbu zpřístupnil) knihu „Systematický přehled ptáků Čech s údaji o jejich výskytu, tahu, hnízdění a s latinskou, německou a českou synonymikou“ vydanou v roce 1852, jejímž autorem byl lázeňský lékař a amatérský ornitolog Anton Alois Palliard. Tato publikace se ve své zkrácené verzi stává páteří nové knihy, kdy ji autor oprostil od poněkud nadbytečných údajů (synonymika jmen, způsoby lovu, barevné mutace či jedinci s deformovanými zobáky apod.) a především doplnil o údaje a komentáře získané studiem řady prací dalších, podobně zaměřených předchůdců a následovníků. Tím tak kniha přináší čtenáři informace i z jinak těžko dostupných pramenů a zahrnuje tedy ornitologická pozorování a postřehy během avizovaného, neuvěřitelně dlouhého období let 1360 až 1890. Toto pojetí knihy přináší čtenáři velmi cenné a zajímavé historické údaje o fauně ptáků Čech a pro vážnější zájemce o tuto problematiku se zároveň stává bibliografií daného období. Autor se zaměřuje především na údaje o hnízdění, rozšíření a případné početnosti ptáků v minulosti, také z důvodu porovnání s dnešními představami o vývoji ptactva, které jsou dány především poznatky posledních desetiletí. V tomto kontextu je potřeba brát ovšem v úvahu i skutečnost, že údaje jednotlivých citovaných autorů se mohou lišit, protože většina historických studií je zaměřena pouze regionálně (nepokrývají tak celé území Čech), což může vést k rozdílům mezi citovanými autory/prameny.

Před doplněným Palliardiho textem (seznamem druhů) autor čtenáři vysvětluje koncepci knihy, přibližuje ornitologický výzkum v minulosti a autory průkopnických ornitologických děl a také kriticky hodnotí přínos jednotlivých ornitologických spisů. Knihu pak uzavírá kritickou a velice podnětnou diskusí. Tato nová publikace je tak velice informativním a originálním dílem a to i díky své zajímavé grafické podobě, kdy autor doplnil Palliardiho text stylovými dobovými Belonovými vyobrazeními. Kniha dále obsahuje řadu nevšedních postřehů (např. v dnešní češtině užívané obraty z ptáčnické praxe, propojenost některých ornitologických děl či vlastní výskyt některých druhů v minulosti). Autor téma nevyčerpává, ba naopak přímo ponouká čtenáře k přemýšlení o faunových změnách na našem území a badatele ke kritickému zhodnocení dalších historických spisů. Výskyt řady druhů v minulosti je u nás považovaný za sporný či dokonce nevěrohodný. Autor však na základě vyčtených podobných pozorování odjinud ze střední Evropy dané doby ukazuje, že by faunistická komise asi měla některé tyto nevěrohodné výskyty rehabilitovat.

S tím, jak dnes roste přehnaná přecitlivělost některých lidí vůči zvířatům, např. v podobě kritiky chovu v zoologických zahradách, je možná zajímavé srovnat vývoj vědeckého výzkumu a připustit si zdroj řady našich znalostí. Můžeme tak porovnat ornitologa-střelce z 19. století a dnešního zoologa, často minimálně omezujícího objekty svého studia. Jakýkoliv zdroj širších souvislostí tak snad může přispět k utlumení zaslepenosti, kterou je třeba právě radikální vystupování proti zoologickým zahradám či výzkumu zvířat.

Není pochyb, že se nám do rukou dostává kniha pozoruhodná, pečlivě sepsaná a značně podnětná, která má nejen velký potenciál oživit zájem o vývoj naší fauny, ale také o historické prameny přírodovědných informací. Největší budoucnost by pak měla mít samozřejmě kombinace historických poznatků se znalostí studované skupiny.

Radka Piálková, Jan Robovský